O‘ZBEKISTONDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR UCHUN INKLYUZIV TA’LIMNI TASHKIL ETISHDA “LOYIHA” METODIDAN FOYDALANISH

Muallif: ***Qosimova Zebiniso Komiljon qizi***
Ta’lim muassasasi: O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti
Bosqich: 2-kurs talabasi
Yo‘nalish: O‘zbek tili va adabiyoti
Elektron pochta: zebinisoqosimova895@gmail.com
Ilmiy rahbar: ***Asqarova Xurshidaxon A'zamjon qizi***

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda imkoniyati cheklangan va alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalar uchun inklyuziv ta’limni tashkil etish masalalari hamda ta’lim jarayonida “Loyiha” metodidan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, kichik guruhlarda loyihalashtirish orqali o‘quvchilarning hamkorlikda ishlashi, o‘zaro muloqot qilishi, mustaqil fikrlashi va ta’lim jarayonida faol ishtirok etishini qo‘llab-quvvatlash yo‘llari tahlil qilingan. Maqolada inklyuziv ta’lim muhitini takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, alohida ta’lim ehtiyojlari, imkoniyati cheklangan bolalar, loyiha metodi, kichik guruhlar, hamkorlikda o‘qitish, individual yondashuv, pedagogik texnologiyalar.

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim tizimini takomillashtirish, har bir bolaning bilim olish huquqini ta’minlash va ta’lim jarayonida teng imkoniyatlar yaratish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Har bir bola jismoniy, aqliy, ruhiy yoki boshqa individual xususiyatlaridan qat’i nazar, sifatli ta’lim olish, o‘z qobiliyatlarini namoyon etish va jamiyat hayotida faol ishtirok etish huquqiga ega.

Inklyuziv ta’lim barcha o‘quvchilarni, shu jumladan, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarni ham umumiy ta’lim muhitiga jalb etish, ularning ehtiyojlariga mos sharoit yaratish va ta’lim olishdagi to‘siqlarni kamaytirishga qaratilgan yondashuvdir. Bunday ta’lim jarayonida bolaning imkoniyatlarini hisobga olish, individual yondashuvni qo‘llash va o‘zaro hurmat muhitini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistonda ham inklyuziv ta’limni rivojlantirish, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarni qo‘llab-quvvatlash va ularning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga e’tibor qaratilmoqda. Bunda nafaqat ta’lim muassasalarining moddiy-

texnik sharoitlarini yaxshilash, balki o‘qitish metodlarini takomillashtirish ham muhimdir.

Shu nuqtayi nazardan, “Loyiha” metodi inklyuziv ta’lim jarayonini tashkil etishda samarali pedagogik vositalardan biri bo‘lishi mumkin. Mazkur metod o‘quvchilarning kichik guruhlarda birgalikda ishlashi, muammoni o‘rganishi, yechimlar ishlab chiqishi va umumiy natijaga erishishini nazarda tutadi.

Maqolaning maqsadi — inklyuziv ta’limda “Loyiha” metodining ahamiyatini yoritish hamda uni kichik guruhlarda qo‘llash bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

ASOSIY QISM

1. Inklyuziv ta’limning mazmuni va ahamiyati

Inklyuziv ta’lim — barcha bolalarning individual imkoniyatlari va ta’lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda, ular uchun ta’lim olishda teng imkoniyatlarni yaratishga qaratilgan jarayondir. Uning asosiy maqsadi alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishi, bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishi hamda tengdoshlari bilan ijtimoiy munosabatlar o‘rnatishiga ko‘maklashishdan iborat.

Inklyuziv ta’limni samarali tashkil etishda quyidagi tamoyillar muhim hisoblanadi:

Teng imkoniyatlar tamoyili: har bir bolaning ta’lim olish huquqini ta’minlash.

Individual yondashuv: o‘quvchining ehtiyoji, qobiliyati va o‘zlashtirish sur’atini hisobga olish.

Kamsitmaslik: barcha o‘quvchilarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish.

Faol ishtirok: har bir bolaning dars va guruh ishlarida qatnashishiga sharoit yaratish.

Hamkorlik: o‘qituvchi, o‘quvchi, ota-ona va tegishli mutaxassislar o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish.

Inklyuziv ta’lim faqat bolani umumiy sinfga joylashtirish bilan cheklanmaydi. Bunda o‘quv materiallarini moslashtirish, zarur yordamni ko‘rsatish, qulay jismoniy muhit yaratish va o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlarini rivojlantirish ham talab etiladi.

2. “Loyiha” metodining pedagogik xususiyatlari

“Loyiha” metodi — o‘quvchilarning muayyan muammo yoki vazifa ustida mustaqil yoxud hamkorlikda ishlashi, ma’lumot to‘plashi, reja tuzishi va yakuniy natija yaratishiga asoslangan ta’lim metodidir.

Mazkur metod an’anaviy dars jarayonidan farqli ravishda o‘quvchini bilimlarni shunchaki qabul qiluvchi emas, balki o‘rganish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini bildiradi, vazifalarni taqsimlaydi, turli manbalarni o‘rganadi va umumiy xulosaga keladi.

Inklyuziv ta’limda loyiha metodidan foydalanishning muhim jihati shundaki, topshiriqlarni o‘quvchilarning individual imkoniyatlariga mos ravishda taqsimlash mumkin. Masalan, bir o‘quvchi matn tayyorlashi, ikkinchisi rasmlar tanlashi, uchinchisi taqdimot yaratishi, boshqa bir o‘quvchi esa guruh xulosalarini bayon qilishi mumkin.

Bunda vazifalar bolaning tashxisi yoki chekloviga qarab avtomatik belgilanmasligi kerak. O‘quvchining qiziqishi, istagi, kuchli tomonlari va zarur yordamga bo‘lgan ehtiyoji hisobga olinishi lozim.

“Loyiha” metodining asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat:

Muammoni aniqlash.

Loyiha maqsadini belgilash.

Kichik guruhlarni shakllantirish.

Vazifalarni taqsimlash.

Ma’lumotlarni to‘plash va tahlil qilish.

Loyiha mahsulotini tayyorlash.

Natijalarni taqdim etish.

Baholash va refleksiya o‘tkazish.

Ushbu bosqichlarning izchil tashkil etilishi o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. Kichik guruhlarda loyihalashtirishni tashkil etish

Kichik guruhlarda loyihalashtirish inklyuziv ta’limda barcha o‘quvchilarning imkoniyatlarini namoyon etishiga sharoit yaratishi mumkin. Guruhlar shakllantirilganda bolalarning individual xususiyatlari, qiziqishlari va o‘zaro hamkorlik qilish imkoniyatlari hisobga olinadi.

Masalan, “Maktabimizda barcha bolalar uchun qulay ta’lim muhiti yaratish” mavzusida loyiha tashkil etish mumkin.

Loyiha maqsadi: ta’lim muassasasida alohida ta’lim ehtiyojlariga ega o‘quvchilar uchun qulay va do‘stona muhitni rivojlantirishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqish.

Loyiha ishtirokchilari: o‘quvchilar 4–5 kishilik kichik guruhlarga birlashtiriladi. Har bir guruhda o‘quvchilarning qiziqishlari va imkoniyatlariga mos vazifalar belgilanadi.

Birinchi guruh — muammoni o‘rganuvchilar. Ular maktab muhitidagi mavjud qulayliklar va to‘siqlar haqida ma’lumot to‘playdi.

Ikkinchi guruh — axborot tayyorlovchilar. Ular inklyuziv ta’limning mazmuni va asosiy tamoyillari haqida tushunarli matn tayyorlaydi.

Uchinchi guruh — ijodiy guruh. Ular mavzuga oid plakat, infografika yoki taqdimot tayyorlaydi.

To‘rtinchi guruh — takliflar ishlab chiquvchilar. Ular maktab muhitini yaxshilash bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqadi.

Guruhlar yakunida o‘z natijalarini taqdim etadi va umumiy loyiha shakllantiriladi. Natijada o‘quvchilar inklyuziv muhitni yaratish faqat o‘qituvchining emas, balki butun ta’lim jamoasining hamkorligini talab qilishini anglaydi.

Loyihani tashkil etishda topshiriqlarni faqat yozma shaklda bermaslik muhim. Zarur hollarda matnni audio shaklida taqdim etish, yirik shriftli materiallardan foydalanish, vizual ko‘rsatmalar berish yoki og‘zaki javobga imkon yaratish mumkin. Bunday moslashtirishlar o‘quvchilarning loyiha ishida tengroq ishtirok etishiga yordam beradi.

4. “Loyiha” metodining inklyuziv ta’limdagi afzalliklari

Kichik guruhlarda loyihalashtirish bir qator pedagogik imkoniyatlarga ega.

Birinchidan, o‘quvchilarda hamkorlik va o‘zaro yordam ko‘nikmalari rivojlanadi. Umumiy maqsad sari ishlash jarayonida bolalar bir-birining fikrini tinglash va hurmat qilishni o‘rganadi.

Ikkinchidan, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodkorligi qo‘llab-quvvatlanadi. Loyiha davomida ular ma’lumot izlaydi, muammolarni tahlil qiladi va o‘z yechimlarini taklif etadi.

Uchinchidan, o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini rivojlantirishga ko‘maklashadi. Har bir ishtirokchiga o‘z qiziqishi va imkoniyatiga mos vazifa berilishi uning umumiy natijaga hissa qo‘shishiga yordam beradi.

To‘rtinchidan, ijtimoiy muloqot rivojlanadi. Guruh a’zolari o‘zaro fikr almashish, kelishuvga erishish va vazifalarni birgalikda bajarish tajribasiga ega bo‘ladi.

Beshinchidan, o‘qituvchiga o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini kuzatish va zarur pedagogik yordamni belgilash imkonini beradi.

Shu bilan birga, loyiha metodining samaradorligi o‘z-o‘zidan ta’minlanmaydi. Guruhdagi ayrim o‘quvchilarning boshqalarga nisbatan ustunlik qilishi, vazifalarning teng taqsimlanmasligi yoki o‘quv materiallarining moslashtirilmagani ayrim bolalarning faol ishtirokini cheklashi mumkin. Shuning uchun o‘qituvchi loyiha jarayonini kuzatishi, har bir bolaning hissasini e’tiborga olishi va zarur ko‘makni ko‘rsatishi lozim.

5. Inklyuziv ta’limda loyiha metodini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar

Inklyuziv ta’limda loyiha metodidan samarali foydalanish uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Vazifalarni moslashtirish. Topshiriqlar o‘quvchilarning individual ehtiyojlari va imkoniyatlariga muvofiq taqdim etilishi kerak.

Guruhdagi ishtirokni ta’minlash. Har bir o‘quvchiga o‘z fikrini bildirish va loyiha natijasiga hissa qo‘shish imkoniyati berilishi lozim.

Turli taqdimot shakllaridan foydalanish. Loyiha natijalari yozma matn, og‘zaki taqdimot, rasm, maket, audio yoki elektron taqdimot ko‘rinishida bo‘lishi mumkin.

O‘qituvchi ko‘magini tashkil etish. Zarur holatlarda o‘qituvchi, maxsus pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligi yo‘lga qo‘yilishi kerak.

Baholash mezonlarini oldindan belgilash. Baholashda faqat yakuniy mahsulot emas, balki o‘quvchining ishtiroki, hamkorligi, harakati va individual rivojlanishi ham hisobga olinishi maqsadga muvofiq.

Do‘stona muhitni shakllantirish. Guruh ishida kamsitish va masxara qilishga yo‘l qo‘ymaslik, o‘zaro hurmat hamda yordam madaniyatini rivojlantirish zarur.

Ushbu tavsiyalarni izchil amalga oshirish loyiha metodining inklyuziv ta’limdagi imkoniyatlarini kengaytirishi va o‘quvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’lim barcha bolalarning ta’lim olish huquqini ta’minlash, ularning individual ehtiyojlarini hisobga olish va ta’lim jarayonida faol ishtirok etishiga sharoit yaratishga qaratilgan muhim pedagogik yondashuvdir.

“Loyiha” metodi ushbu maqsadlarni amalga oshirishda qo‘llanishi mumkin bo‘lgan samarali ta’lim vositalaridan biridir. Kichik guruhlarda loyihalashtirish o‘quvchilarning hamkorlikda ishlashi, mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Biroq mazkur metodning samaradorligi o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, vazifalarni oqilona taqsimlash, o‘quv materiallarini zarur hollarda moslashtirish va har bir ishtirokchining faol qatnashishini ta’minlashga bog‘liq.

O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni yanada rivojlantirish uchun pedagoglarni zamonaviy metodlardan foydalanishga tayyorlash, ta’lim muassasalarining imkoniyatlarini kengaytirish va oila hamda maktab hamkorligini kuchaytirish muhimdir. “Loyiha” metodini maqsadli va puxta tashkil etish barcha o‘quvchilar uchun qo‘llab-quvvatlovchi, hamkorlikka asoslangan ta’lim muhitini shakllantirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori. “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.

3.UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education: All Means All. Paris: UNESCO, 2020.

4.UNICEF. Inclusive Education. Bolalarning ta’lim olish huquqi va inklyuziv ta’lim bo‘yicha materiallar. Rasmiy sayt: https://www.unicef.org/education

5.O‘zbekiston Respublikasining ta’limga oid qonunchilik hujjatlari va inklyuziv ta’lim bo‘yicha me’yoriy materiallari.